

Este posibilă gândirea strategică în afara paradigmei realiste?

Ivan, Ruxandra

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Ivan, R. (2001). Este posibilă gândirea strategică în afara paradigmei realiste? *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 3, 99-108. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-381081>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

ESTE POSIBILĂ GÂNDIREA STRATEGICĂ ÎN AFARA PARADIGMEI REALISTE?

RUXANDRA IVAN

Întrebându-ne asupra posibilității integrării gândirii strategice în marile paradigme ale teoriei relațiilor internaționale pornim pe calea unui demers epistemologic. Ceea ce încercăm să aflăm este dacă premisele fiecărei paradigme sunt compatibile cu existența acestui tip de gândire. Abordarea noastră se va referi așadar mai puțin la conținutul ideatic și la instrumentele paradigmatelor pe care le vom examina, ci mai mult la fundamentarea lor teoretică, din perspectiva viziunii generale despre lumea relațiilor internaționale de la care pornesc.

Această abordare se lovește de două dificultăți. Prima dintre ele este încercarea de a defini gândirea strategică fără a o privi din perspectiva vreuneia dintre paradigme. Vom încerca deci să găsim trăsăturile generale ale gândirii strategice dintr-un punct de vedere situat în afara paradigmatelor, fără a face apel la instrumentele acestora, în așa fel încât judecata noastră asupra posibilității includerii acestui tip de gândire în paradigme să nu fie de la început pervertită. A doua dificultate ține de circumscrierea diferitelor teorii ale relațiilor internaționale în mai multe paradigme, clasificare asupra căreia, după cum vom vedea, părerile autorilor sunt împărțite. Vom cita aceste păreri și vom încerca să folosim clasificările elaborate în așa fel încât să facilităm sarcina elucidării problemelor legate de gândirea strategică. De asemenea, abordarea epistemologică presupune reliefarea modului în care diferă substanțial fundamentele fiecărei teorii; în acest context, este necesar să încercăm să descoperim dacă nu cumva „gândirea strategică” are sensuri total diferite pentru fiecare dintre ele, fiind astfel posibil ca toate paradigmele să aibă o gândire strategică proprie, ireconciliabilă cu celelalte.

Așadar, dacă prima parte a lucrării se constituie într-un efort de a clarifica implicațiile gândirii strategice, metoda adoptată în cea de-a doua parte constă în a aplica cele găsite la diferitele paradigme, excluzând din discuție, pe rând, paradigmele incompatibile cu aceasta.

I. Ce este gândirea strategică?

Pentru a defini gândirea strategică vom porni cu o etimologie a termenului, vom trece apoi în revistă diferitele sale accepții la mai mulți autori, pentru a încerca în sfârșit o circumscriere proprie a elementelor existente în orice gândire strategică.

Etimologic, *strategie* vine de la grecescul *strategos*, cu sensul de „general”. Iată deci că la origine, cuvântul aparține strict sferei operațiunilor militare. Ceea ce noi înțelegem astăzi prin *strategie militară*, grecii numeau *știința generalilor*, *strategike epistēmē*, sau *înțelepciunea generalilor*, *strategon sophia*¹. Așadar, există pe de o parte *epistēmē*, știința exactă, opusă simplei opinii, cunoaștere bazată pe rațiune, dar și, de cealaltă parte, un sens de știință mai profundă, legată de cunoașterea cauzelor și a unor realități transcendente². Oricare dintre aceste două sensuri se bazează însă pe o marcată latură rațională a acestui tip de cunoaștere. Un nivel mai practic al acestei cunoașteri teoretice ar fi *tactike techne*, care se ocupă de aspectele aplicate ale purtării războiului, tradus în latină prin *ars bellica*, și despre care Edward Luttwak ne spune că era mult mai des folosit³.

Carl von Clausewitz este cel care subliniază distincția dintre strategie și tactică, tactica fiind episodică, aplicată strict în funcție de teatrul de operațiuni, iar strategia mai generală, constituindu-se într-un plan conform căruia se procedează la alegerea diferitelor tactici.

Dicționarele americane din a doua jumătate a secolului XX dau strategiei definiții mai precise. Iată câteva: „O știință, o artă sau un plan asupra constituirii, înarmării și utilizării forțelor militare ale unei națiuni sau coaliții, cu scopul ca interesele sale să fie promovate și asigurate în mod eficient împotriva unor dușmani actuali, potențiali sau doar presupuși”⁴; „Arta și știința de a dezvolta și utiliza forțe politice, economice, psihologice și militare după cum este necesar în timp de pace sau de război în așa fel încât să se asigure o maximă susținere a politicilor pentru a crește probabilitățile și consecințele

¹ Etimologia este preluată de la EDWARD N. LUTTWAK, *Strategy*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, 1987, p. 239, pe ale cărui referințe ne bazăm. Autorul nu precizează însă sensurile în care erau folosite cele două expresii.

² Ar fi interesant de cercetat recurența termenilor de *epistēmē* și *sophia* legate de strategie în lumea greacă, deoarece dacă *sophia* a avut la origine semnificația de *meșteșug, măiestrie* (la HOMER, *Iliada*, XV, 412), până la Aristotel sensul termenului s-a modificat, acesta ajungând să însemne suprema virtute intelectuală, deosebită de înțelepciunea practică (*Etica Nicomahică*, 1141a-b, 1143b-1144a). Vezi și FRANCIS E. PETERS, *Termenii filosofiei grecești*, Editura Humanitas, București, 1997, pp. 253 și 92-94.

³ EDWARD N. LUTTWAK, *Op. cit.*, p. 240.

⁴ JAMES E. KING (ed.), *Lexicon of Military Terms Relevant to National Security Affairs on Arms and Arms Control*, Institute for Defense Analyses, Washington, 1960, p. 14.

favorabile ale victoriei și pentru a micșora șansele de înfrângere”⁵; „știința și arta de a folosi forțele politice, economice, psihologice și militare ale unei națiuni sau ale unui grup de națiuni pentru a genera maximă susținere a politicilor adoptate în timp de pace sau război”⁶. Aceste definiții, fie că se referă strict la domeniul militar, ca prima, sau la acela, mai general, al întregii sfere politice, au în comun definirea termenului ca „artă” și ca „știință” în același timp. Aceasta ne pune oarecum în dificultate, deoarece cei doi termeni au semnificații profund diferite: în timp ce o știință este exactă, rațională și bazată pe conexiuni logice, o artă este cel mai adesea izvorâtă dintr-un talent, și nu se bazează pe o cunoaștere rațională. Vom reține însă sensul teoretic al termenului, care este mai util în contextul analizei sintagmei „gândire strategică”, și vom sublinia componenta rațională atribuită acestui sens. Pe de altă parte, este important să reținem că strategia este utilă atât în timp de pace, cât și în timp de război, și presupune scopuri bine definite, strategia fiind doar instrumentul cu ajutorul căreia aceste scopuri sunt susținute. De asemenea, în primele două definiții citate se face referire directă la existența unui dușman, care trebuie înfrânt.

Tot de la termenul grecesc provine și cuvântul *stratagemă*, care are o conotație negativă din perspectivă morală, referindu-se la viclenia, inducerea în eroare (engl. *deception*, fr. *ruse*) utilizată în război și foarte importantă într-o strategie.

Pentru Luttwak, definitorie pentru strategie este logica paradoxală pe care o implică⁷. El pornește de la exemplul dictonului latin *Si vis pace, para bellum*, pentru a demonstra modul în care, într-o strategie, este util să te folosești de contrariul scopului pe care îl vizezi. Aceasta implică o stratagemă de inducere în eroare a adversarului, odată cu introducerea unui element surpriză.

Să recapitulăm câteva din elementele esențiale ale gândirii strategice. Cel mai important aspect pentru cercetarea noastră este acela care ține de raționalitatea strategiei. Gândirea strategică este una esențialmente logică, chiar dacă este vorba de o logică paradoxală și nu de una clasică, lineară. Acest tip de gândire implică un raționament în care se fac predicții asupra situației de fapt în contextul în care strategia urmează să fie aplicată și asupra celorlalți actori care interacționează în sistem. Ar fi poate util să ne îndepărtăm pentru o clipă de teritoriul politic și militar în care se desfășoară cercetarea noastră pentru a prelua o definiție a strategiei dintr-un alt domeniu unde aceasta este de o importanță capitală, și anume teoria jocurilor. Fiecare joc este o interacțiune

⁵ U. S. Joint Chiefs of Staff, *Dictionary of United States Military Terms for Joint Usage*, Washington, 1964, p. 135.

⁶ Webster's Third New International Dictionary.

⁷ EDWARD N. LUTTWAK, *Op. cit.*, p. 4.

între strategiile diferiților jucători, iar o strategie este „un plan complet de acțiune, sau o concepție prestabilită din partea jucătorului asupra unei posibile dezvoltări a jocului, constituită dintr-o succesiune de mutări și de răspunsuri la contra-mutările celorlalți jucători, asupra cărora se emit ipoteze. O strategie nu este simpla succesiune a mutărilor jucătorului, ci anticiparea raționamentelor care condiționează succesiunea propriilor mutări la succesiunile ipotetice ale mutărilor celorlalți”⁸. Este evident, în această definiție, elementul rațional al strategiei, cât și necesitatea de a face predicții asupra acțiunilor sau strategiilor celorlalți actori. În plus, o altă premisă a definiției este aceea că nu putem fi niciodată siguri de mutările celorlalți jucători, și de aceea suntem nevoiți să emitem ipoteze în legătură cu acestea.

În al doilea rând, necesitatea construirii unei strategii apare într-un mediu conflictual sau cel puțin concurențial, în care actorii speră să obțină unele avantaje, care pot fi relative la avantajele obținute de ceilalți, sau absolute. A spune că actorii speră să obțină niște avantaje înseamnă a spune că ei au interese, pe care urmăresc să și le îndeplinească prin intermediul strategiilor lor. Într-un mediu conflictual, aceste interese sunt incompatibile cu cele ale adversarilor, pe când într-un mediu concurențial se pot crea mai ușor alianțe pentru obținerea unor avantaje absolute de către fiecare actor. Pe de altă parte însă, și un mediu concurențial presupune existența unor resurse limitate pentru obținerea cărora actorii concurează între ei, deci interesele tuturor actorilor nu pot fi convergente.

În al treilea rând, am văzut că strategiile folosesc mijloace de a induce în eroare pe ceilalți actori cu privire la scopurile urmărite și la interacțiunile întreprinse. Acest lucru este criticabil din punct de vedere moral, dar este indispensabil pentru ca o strategie să dea roade. Dacă ceilalți actori, concurenții, ar cunoaște scopurile și succesiunile de mutări pe care un jucător le va face, ei vor putea cu ușurință să deturneze jocul în defavoarea acestuia. De aceea, o strategie adusă la cunoștința concurenților nu este de nici un folos, iar strategia însăși nu mai are sens. Iată deci că o detașare de sfera moralei convenționale este intrinsecă strategiilor, inducerea în eroare fiind un element de bază al acestora.

În sfârșit, gândirea strategică implică o abordare programatică, ea se bazează pe un plan, și în acest sens, ea este normativă. De asemenea, construcția unei strategii nu se poate lipsi de o solidă bază empirică.

Acestea fiind cele mai importante componente ale gândirii strategice, vom vedea în continuare cât de compatibile sunt ele cu marile teorii ale relațiilor internaționale elaborate în secolul XX.

⁸ PAOLO MARTELLI, *Elezioni e democrazia rappresentativa*, Editori Laterza, Bari, 1999, p. 54.

II. Gândire strategică în paradigmele teoriei relațiilor internaționale.

Cum putem separa între ele marile paradigme ale teoriei relațiilor internaționale? Unde sunt liniile de demarcație și cât de clare sunt acestea? Mai multe clasificări sunt posibile. Într-un articol clasic pe această temă, Stephen Walt distinge trei mari curente⁹: realismul, liberalismul și tradiția radicală. Teoriile elaborate în cadrul realismului ar fi realismul clasic (Hans Morgenthau și Reinold Niebuhr), neorealismul (Kenneth Waltz), realismul ofensiv (John Mearsheimer) sau defensiv (Robert Jervis, Quester, Steven Van Evera). Liberalismul cuprinde teoria interdependenței economice, pe cea a păcii democratice și pe cea instituționalistă, în timp ce în rândul abordărilor radicale întâlnim marxismul și neomarxismul, iar mai târziu constructivismul.

Pe de altă parte, clasificarea făcută de Mearsheimer în articolul său, „The False Promise of International Institutions”¹⁰, face o distincție implicită între teoriile care acordă o importanță majoră instituțiilor internaționale, cum sunt instituționalismul liberal, securitatea colectivă și teoria critică, și teoriile care contestă rolul instituțiilor, în primul rând realismul ofensiv, pe care Mearsheimer însuși îl reprezintă. Ceea ce Mearsheimer numește „teoria critică” se intersectează cu tradiția radicală la Walt, deoarece cuprinde constructivismul, reflectivismul, postmodernismul și post-structuralismul¹¹.

Distincții mai clare privind dezbaterile contemporane din teoria relațiilor internaționale sunt făcute de Steve Smith¹². Acesta susține că teoriile care își dispută întâietatea astăzi sunt cele raționaliste – neorealismul și neoliberalismul, teoriile reflectiviste¹³ – teoria normativă, feminismul, teoria critică, sociologia istorică, post-modernismul, și în sfârșit constructivismul social, care, conform lui Smith, reunește pozițiile raționaliștilor cu cele ale reflectiviștilor.

Încadrarea paradigmatică a fiecărei teorii ar fi un scop mult prea ambițios pentru lucrarea noastră. Punctul nostru de vedere este mai apropiat de cel al lui Walt, deoarece liniile cele mai clare de demarcație există între realism, cu diferitele variante ale acestuia, liberalism, și abordările radicale, în care pot fi incluse toate teoriile care încearcă să re-fundamenteze pe baze cu totul diferite studiul relațiilor internaționale. Pentru claritatea expunerii am ales însă să urmărim distincția făcută de Smith între teorii reflectiviste și raționaliste, care ne

⁹ STEPHEN WALT, „International Relations: One World, Many Theories”, in *Foreign Policy*, no. 110, spring 1998, pp. 29-46.

¹⁰ JOHN MEARSHEIMER, „The False Promise of International Institutions”, in M. E. Brown, O. R. Cote Jr., S. M. Lynn-Jones, S. E. Miller (eds.), *Theories of War and Peace*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, 1998, pp. 329-383.

¹¹ *Ibidem*, p. 368, nota 127.

¹² STEVE SMITH, „New Approaches to International Theory”, in J. BAYLIS, S. SMITH, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 1997, pp. 165-190.

¹³ Termenul reprezintă traducerea englezescului „reflectivist theories”, utilizat de autor.

va ajuta din start să eliminăm din discuție acele teorii incompatibile cu gândirea strategică. Marea dezbateră, deja clasică în teoria relațiilor internaționale, se va da și pe terenul gândirii strategice între liberalism și realism.

II.1. Abordările radicale: teoriile reflectiviste și constructivismul social

Demonstrarea incompatibilității gândirii strategice cu teoriile reflectiviste este o sarcină ușoară. Ceea ce diferențiază raționalismul de reflectivism este abordarea epistemologică a existenței unei teorii a relațiilor internaționale. Raționalismul se bazează pe o metodologie pozitivistă, care afirmă că științele sociale pot folosi aceleași metode ca științele exacte, deoarece există legi obiective care guvernează socialul, că se poate face distincția între fapte și valori și că găsirea valorii de adevăr a propozițiilor se poate face pe bază empirică. Dimpotrivă, reflectivismul respinge metoda pozitivistă, cât și asumția raționaliștilor privind importanța primară a statelor ca actori pe scena internațională. Deși teoriile reflectiviste nu împărtășesc prea multe asumții, ele au în comun respingerea pozitivismului și primatului statului, dar aceste trăsături ne sunt suficiente pentru a vedea că ele nu pot integra gândirea strategică. Cum am demonstrat în prima parte a acestei lucrări, gândirea strategică se bazează pe raționamente anticipative, pe predicții, împărtășind deci cu pozitivismul premisa existenței unor regularități de tip legi, de care trebuie să se țină cont în construirea strategiei. Respingându-se pozitivismul, se introduce o cantitate uriașă de incertitudini în lumea socială (și în special în relațiile internaționale, de care ne ocupăm), așa încât predicțiile devin aproape imposibil de făcut. De altfel, cum vom vedea, nici una din teoriile încadrate de Smith în curentul reflectivist nu pretinde să facă predicții, ele încercând să explice realitatea dintr-o perspectivă proprie sau să propună norme de conduită pentru actorii scenei internaționale.

Dacă vom lua pe rând teoriile reflectiviste, pentru fiecare dintre ele vom găsi noi argumente în sprijinul ideii că ele nu pot integra gândirea strategică. De exemplu, teoriile normative se apleacă asupra dimensiunii morale a relațiilor internaționale, deci putem crede că ar respinge din start ideea gândirii strategice care, după cum am demonstrat, implică o latură a-morală. Teoriile feministe sunt mai degrabă descriptive, ele încercând să dea o imagine a relațiilor internaționale dintr-un punct de vedere feminin, iar gândirea strategică nu intră astfel în sfera lor de preocupări. Teoria critică, ce-și are rădăcinile în școala de la Frankfurt și este reprezentată de Robert Cox și Andrew Linklater, susține interdependența cercetătorului cu obiectul său, și intersubiectivitatea structurilor sociale, ceea ce introduce, din nou, incertitudini în lumea socială și îngreunează predicțiile. De altfel, teoria critică este mai puțin preocupată să facă predicții, și mai mult cu schimbarea ordinii sociale. Sociologia istorică (Charles Tilly, Michael Mann) are un demers explicativ, încercând să

reconstituie dezvoltarea societăților de-a lungul istoriei. Postmodernismul este sceptic în ceea ce privește orice fundamente epistemologice ale oricărei teorii, încercând deconstrucția acestora pentru a demonstra că nu este posibil accesul la adevăr. Din acest punct de vedere, postmodernismul ar fi desigur capabil să deconstruiască gândirea strategică, demonstrând lipsa ei de fundamente reale, dar în nici un caz să își construiască una.

Steve Smith face din constructivismul social, reprezentat de Alexander Wendt, o categorie teoretică aparte, care încearcă să apropie raționalismul și reflectivismul, în așa fel încât cele două curente să vorbească aceeași limbă. Deși Smith ajunge până la urmă la concluzia că Wendt este mai apropiat de raționaliști – și chiar de neorealism!¹⁴ –, ne vedem nevoiți să ne îndepărtăm de această opinie, deoarece Wendt contestă unele categorii pe care realiștii le susțin, cum ar fi necesitatea politicii de putere și inevitabilitatea lumii bazate pe *self-help*. Wendt crede că aceste categorii au fost create artificial, printr-o anumită interpretare dată anarhiei internaționale, și că este posibilă o reinterpretare și o refundamentare a tuturor conceptelor folosite în relațiile internaționale.

Constructivismul lui Wendt este deci preocupat deocamdată cu latura epistemologică a teoriei. Teoria este încă la început și trebuie întâi să se autodefinască pentru a putea clarifica apoi aspectele relațiilor internaționale de care se va ocupa. Neavând o bază empirică, constructivismul nu se poate preocupa încă de gândirea strategică și nici nu știm dacă o va putea face în viitor, pentru că nu putem ști încă încotro se îndreaptă teoria. Constructivismul este preocupat de schimbarea socială și în același timp de refundamentarea teoriilor, și în nu putem spune încă unde va ajunge și dacă va putea să integreze o gândire strategică a relațiilor internaționale. Deocamdată, constructivismul are nevoie de o strategie epistemică, cu ajutorul căreia să poată atinge obiectivele ambițioase pe care și le-a propus.

Iată deci că atât teoriile reflectiviste, cât și constructivismul social nu pot integra o gândire strategică. Nu trebuie însă să considerăm aceasta ca pe un punct în defavoarea lor: aceste teorii nici nu își doresc abordarea problemei gândirii strategice deoarece, prin asumțiile lor, o socotesc inutilă și în orice caz mult mai puțin importantă decât alte probleme de care se ocupă. Este important însă pentru oamenii de stat, care sunt nevoiți să-și construiască strategii pentru acțiunea politică la nivel internațional, să știe că nu se pot adresa acestor teorii pentru a găsi răspunsuri la întrebările lor privind fundamentele gândirii strategice.

II.2. Teoriile raționaliste: neo-liberalismul și neo-realismul

Folosindu-ne de aceeași abordare ca și pentru reflectivism, vom spune de la început că datorită metodei lor pozitiviste și empirice, aceste două teorii pot

¹⁴ STEVE SMITH, *Op. cit.*, p. 186.

fi compatibile cu gândirea strategică. De asemenea, trebuie menționat că în ultimele decenii, cele două teorii au ajuns să împărtășească anumite asumptii comune, și anume rolul esențial pe care îl acordă statelor ca actori pe scena internațională, o preocupare din ce în ce mai redusă, mai ales din partea liberaliștilor, pentru partea etică a relațiilor internaționale, și renunțarea, din partea realiștilor, la chestiunea utilizării forței. Aceste „concesii” din partea ambelor părți au dus la apariția unei agende de cercetare comună, centrată pe rolul instituțiilor internaționale. Aceasta însă până la apariția, în 2001, a cărții lui Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*¹⁵, care reia unele dintre temele clasice ale realismului și își centrează analiza pe politica de putere, interese, acțiune strategică, ignorând complet rolul instituțiilor internaționale.

Deși neo-liberalismul și neo-realismul au multe puncte comune, ele fac parte totuși din două paradigme diferite și le vom trata ca atare. Aproximarea între cele două teorii care s-a produs în ultimii ani se datorează poate confuziei create de sfârșitul războiului rece și similarității lor (din punct de vedere al fundamentelor) vis-à-vis de noile teorii reflectiviste, faptului că au totuși un limbaj comun. Însă, cu cât șocul inițial al emergenței rapide a teoriilor reflectiviste și cel al căderii regimurilor comuniste, care a făcut ca teza „sfârșitului istoriei” să pară plauzibilă, se va îndepărta, cele două teorii vor reveni pe făgașurile lor profund opuse și își vor dezvolta cercetarea în direcții divergente.

De aceea, ne vom opri în această lucrare mai degrabă asupra ideilor care despart paradigma relistă de cea liberală, lăsând la o parte apropierea dintre variantele „neo” ale acestor curente.

II.2.1 Liberalismul

Asumptia liberală conform căreia poate fi concepută o armonie de interese între state este esențială pentru cercetarea noastră. După cum am demonstrat în prima secțiune a acestei lucrări, gândirea strategică poate fi concepută doar în contextul existenței unui mediu cel puțin concurențial. Dacă interesele tuturor statelor converg, o gândire strategică devine inutilă. Accentul pus de liberali pe cooperare este incompatibil cu esența conflictuală a gândirii strategice. Fie că interesele convergente ale statelor sunt de natură economică, fie că acestea ținesc pe instaurarea păcii prin democratizare, noțiunile de „conflict”, de „dușman”, sunt străine paradigmei liberale. Se poate desigur imagina posibilitatea creării unor strategii de extindere a democrației și a valorilor, considerate universale, drepturilor omului și libertăților fundamentale. Însă aceste strategii ar trebui să se bazeze tot pe existența unor conflicte de interese între statele sau instituțiile care doresc promovarea democrației și statele cu regimuri non-democratice, care se opun acelei tendințe. Asemenea strategii ar trebui să aibă la bază tot inducerea în eroare a statelor care rezistă

¹⁵ JOHN MEARSHEIMER, *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton, New York and London, 2001.

democratizării, pentru a le determina să o accepte în sfârșit. Însă, în măsura în care este vorba doar de o încercare de a convinge pur și simplu aceste state de avantajele cooperării și ale democratizării, care este „strategia” principală a liberalismului, nu este vorba de o *gândire* strategică.

De asemenea, asumția liberală asupra interdependenței create de globalizare în sistemul internațional, prin numeroasele elemente de incertitudine introduse, duce la dificultatea creării de strategii, din cauza numărului mare de variabile care trebuie luate în calcul pentru determinarea stării sistemului.

II.2.2. Realismul

E greu să formulezi strategii când nu ai scopuri precise pe care le vizezi prin strategiile respective. Dacă pentru toate celelalte paradigme sau doar teorii ale relațiilor internaționale scopurile statelor nu sunt date, ci variază în funcție de context, pentru realism scopul statelor este întotdeauna același: supraviețuirea și, ca corolar al acesteia, maximizarea puterii.

Vom vedea în această secțiune că, datorită clarității metodologice și coerenței ipotezelor realismului, gândirea strategică se poate integra perfect acestuia. Să luăm așadar pe rând trăsăturile gândirii strategice pe care le-am stabilit în prima secțiune a acestei lucrări.

Crearea de strategii necesită un mediu concurențial sau conflictual. Scena internațională ca mediu esențialmente conflictual este una din asumțiile de bază ale realismului. Statele au interese pe care și le urmăresc constant, aceste interese nu sunt compatibile, de aceea este logic ca fiecare stat să aibă o strategie care să îi ajute în urmărirea acestor interese. Datorită faptului că creșterea puterii unui stat este o amenințare pentru celelalte, și fiecare încearcă să-și îmbunătățească poziția pe scena internațională prin maximizarea puterii, nu putem fi siguri niciodată de intențiile celorlalte state, chiar dacă acestea se pretind prietenoase. Realismul ia întotdeauna în calcul cele mai defavorabile posibilități privind acțiunile viitoare ale celorlalte state, ceea ce este un element foarte important în crearea strategiei, deoarece este bine să fii întotdeauna pregătit pentru cea mai rea situație. Pe baza ipotezelor generale asupra comportamentului celorlalte state, realismul este capabil să facă predicții asupra dezvoltărilor viitoare ale mediului internațional, anticipând astfel acțiunile celorlalte state – calitate esențială a gândirii strategice. În sfârșit, realismul este capabil să detașeze acțiunea politică de constrângerile morale, acesta fiind unul din principiile de bază ale gândirii realiste¹⁶, dar și o cerință importantă a gândirii strategice.

Pentru a exemplifica compatibilitatea gândirii strategice cu paradigma realistă, vom aminti câteva strategii explicite pe care un exponent al realismului ofensiv, Mearsheimer, le propune statelor pentru a-și atinge scopurile într-o

¹⁶ HANS MORGENTHAU, *Politics Among Nations*, Alfred A. Knopf, New York, 1955, pp. 9-10: al patrulea principiu al realismului politic susține autonomia sferelor politicii și moralei.

lume obsedată de supraviețuire și maximizarea puterii. În ultima sa carte, în capitolul referitor la strategiile pe care statele le adoptă pentru supraviețuire¹⁷, el identifică posibilele scopuri operaționale ale statelor: obținerea hegemoniei regionale, a unui nivel maxim de bogăție, a unei forțe terestre preeminente și a superiorității nucleare. Strategiile de maximizare a puterii analizate de el – cu costurile pe care le implică și dificultățile pe care le ridică – ar fi războiul, șantajul, „bait and bleed”, adică încercarea unui stat de a provoca un război epuizant între principalii săi adversari, și „bloodletting”, când statele se asigură că războiul între rivalii săi este durabil și costisitor, fără însă a-l provoca în mod direct. Strategiile sunt diferite când se încearcă reechilibrarea balanței puterii în cazul apariției unui agresor care încearcă să o perturbe: *balancing*, echilibrarea, *buck-passing*, stratagema prin care sarcina echilibrării balanței puterii este trecută asupra unui alt stat, *appeasement*, prin care se concede mai multă putere statului agresor în speranța că acesta se va simți astfel suficient de puternic pentru a nu continua agresiunea, și *bandwagoning*, trecerea de partea agresorului pentru a beneficia de avantajele obținute de acesta. Nu vom analiza aici aceste strategii, deoarece nu acesta este scopul pe care ni l-am propus; am intenționat doar să dăm câteva exemple de gândire strategică concretă în cadrul paradigmei realiste.

III. Câteva concluzii

Scopul acestei lucrări a fost să examineze felul în care gândirea strategică este compatibilă cu fundamentele teoretice ale fiecăreia dintre principalele paradigme ale relațiilor internaționale. În urma analizei, concluzia care ni se impune este că paradigma realistă este singura perfect compatibilă cu gândirea strategică, în timp ce celorlalte paradigme sau teorii le lipsesc instrumentele intelectuale necesare pentru a integra acest tip de gândire. Pe de altă parte însă, se poate afirma că majoritatea acestor teorii, prin înseși bazele lor, nu doresc și nu au nevoie de o gândire strategică, deoarece aceasta este inutilă sau chiar contrară modului lor de a concepe relațiile internaționale.

Obiecția principală care s-ar putea aduce demersului nostru se referă la modul în care am definit gândirea strategică: s-ar putea susține că nu ne-am putut elibera de o metodologie pozitivistă și de o viziune asupra lucrurilor condiționată de această schemă de gândire. Însă, pentru a da relevanță acestor obiecții, ar trebui să se demonstreze modul în care cercetătorul ar putea să abordeze orice problemă fără nici un fel de prejudecată metodologică. Iar din acest punct de vedere, teoriile post-pozitiviste mai au de parcurs o cale lungă.

¹⁷ JOHN MEARSHEIMER, *The Tragedy of Great Power Politics*, pp. 138-167.